

AN EVALUATION OF ORTHODOX-ANGLICAN DIALOGUE

Florinel VĂSIE*Romanian Academy, Bucharest*

Abstract : The Orthodox-Anglican official bilateral dialogue is the result of long years of discussions, relationships and joint effort started in the eighteenth century. After the start of official dialogue in 1973, when the discussions were more serious and deeper of theological point of view, having established a good methodology, things didn't move very quickly. The causes of delaying and extending dialogue, which has not yet been completed, are multiple in both Churches, Anglican and Orthodox. The Dialogue has until now four steps. The First stage of the dialogue was between 1973-1976 and at the end the Moscow Agreed Statement was adopted, in 1976. The Second stage of the dialogue was between 1976 – 1984 and adopted the Dublin Agreed Statement of 1984. The Third stage of the dialogue took place between 1984-2006 and at the end The Church of the Triune God was adopted, the third common agreement declaration at Cyprus. The fourth stage of the dialogue begins in 2006 and is currently developing. Now anthropology is under discussion.

Keywords: Dialogue; Orthodox; Anglican; Ecumenism; Agreed Statement.

Dialogul Ortodox-Anglican oficial este rezultatul unor lungi ani de discuții, relații și efort comun. Dacă la începutul secolului trecut, după 1920, o parte din Bisericile Ortodoxe au recunoscut validitatea hirotoniilor anglicane prin iconomie¹, la mijlocul aceluiași secolului se spunea că „Raporturile dintre anglicani și ortodocși se pot considera astfel cu drept cuvânt ca preludiu al unirii Bisericilor”² și se credea că unirea dintre cele două Biserici este iminentă. După începerea dialogului oficial în 1973, atunci când discuțiile au fost mult mai serioase și

¹ Bisericile Ortodoxe care au recunoscut validitatea hirotoniilor anglicane sunt: Patriarhia de Constantinopol – 1922, Ierusalim – 1923, Cipru – 1923, Alexandria – 1930, România – 1935, Biserica Greciei – 1939. Trebuie subliniat faptul că actele de recunoaștere a validității hirotoniilor anglicane sunt limitate și cu rezerve din partea tuturor sinoadelor Bisericilor Ortodoxe autocefale amintite și că ele sunt recunoscute în baza principiului iconomiei bisericești. Hirotoniile anglicane sunt asimilate ca și în cazul hirotoniilor din Biserica Romano-Catolică sau din Bisericile Ortodoxe Orientale, pe care Biserica Ortodoxă își rezervă dreptul să le recunoască sau nu, de la caz la caz. De acest lucru este pe deplin conștientă și Biserica Anglicană care încă de la început a arătat prin Arhiepiscopul de Canterbury că „decizia în sine nu a autorizat inter-comuniunea sau reciproca administrare a sfintelor taine, dar este un important pas pentru viitor.” Germanos, Strenopoulos, Metropolitan of Thyateira, *The Relations between the Anglican and the Orthodox Churches*, published by Rev. Thomas Papadopoulos, Cardiff, 1942, p.13. Vezi și: K.G.A. Bell, *Documents on Christian Unity, Third Series 1930-1948*, Oxford University Press, London, 1948; N.F.Kolchitskii, “The Anglican Hierarchy and Its Validity”, în *Major Portions of the Proceedings of the Concurrence of Heads and Representatives of Autocephalus Orthodox Churches*, YMCA Press, Parice, France, 1948.

² Justinian, Patriarhul României, *Raporturile anglicano-ortodoxe, preludiu al unirii Bisericilor*, în *Ortodoxia*, X (1958), nr. 2, p.170.

mai aprofundate din punct de vedere teologic, după o metodologie bine stabilită³, lucrurile nu s-au mișcat foarte repede. Aceasta s-a întâmplat pe de o parte, datorită structurii interne a Comuniunii Anglicane⁴ și a situației delicate în care se afla până în anul 1990 majoritatea Bisericilor Ortodoxe, iar pe de altă parte și datorită noilor situații și evenimentelor din Comuniunea Anglicană⁵, care în ansamblul ei a început să fie mai deschisă spre ideile protestante și secularizate decât spre ideea de bază de la care a plecat și anume întoarcerea la Biserica primară și la învățătura Sfinților Părinți.

Dialogul bilateral Ortodox-Anglican are până în prezent patru etape:

1. *Prima etapă a dialogului* s-a desfășurat între anii 1973-1976, și a avut întâlniri ale *Comisiei Comune de Discuții Doctrinare Anglicană-Ortodoxă* (Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Discussions - A/OJDD) la Oxford, Anglia, 6-13 Iulie 1973 și Moscova, U.R.S.S., 26 Iulie – 3 August 1976. La finalul acestei etape a fost adoptată Declarația de Acord de la Moscova din 1976.

2. *A doua etapă a dialogului* a fost între anii 1976-1984, dar începe cu o perioadă de criză între anii 1976-1978, datorită hotărârii Comuniunii Anglicane de a admite în treapta preoției și femeile. Această decizie a surprins delegația ortodoxă care a dorit să schimbe caracterul dialogului dintr-unul de unire, într-unul de informare teologică. „Este evident că, în cazul în care dialogul continuă, caracterul său ar fi schimbat drastic.”⁶, spunea arhiepiscopul ortodox Atenagora, co-președintele A/OJDD. Cu toate acestea, în Iulie 1979 Comitetul de Conducere al A/OJDD s-a întâlnit și au convenit că scopul final al dialogului rămâne unitatea

³ Potrivit Pr. Prof. Dr. Viorel Ionită, Dialogul Ortodox-Anglican a avut și are cea mai bună metodologie în cadrul dialogurilor bilaterale.

⁴ În Biserica Anglicană există ideea de comprehensibilitate, de atotcuprindere, care nu urmărește o singură direcție. „Poziția în Biserica Anglicană este una de o dificultate specială datorită rațiunilor de comprehensibilitate....Ne-am angajat să trăim periculos, deoarece am învățat lecția comprehensibilității”, spunea episcopul de Liverpool, Dr. David. Este greu de înțeles și de explicat uneori chiar și pentru anglicani, nu doar pentru ortodocși, acel “lipici” care încă le ține împreună pe numeroasele fracțiuni, ramuri sau secțiuni anglicane. Bulgacov a perceput această comprehensibilitate ca fiind un lucru “foarte ambiguu și foarte periculos și dificil”, idee care a exprimat-o la o conferință din 1936 a Fellowship St. Alban and St. Sergius. Cu toate acestea diferențele de opinie dintre ramurile anglicane nu au făcut să apară o ruptură foarte adâncă și ireconciliabilă în Biserica Anglicană nici atunci când s-a discutat despre rolul episcopatului și a euharistiei și nici acum când se mai discută încă despre hirotonirea femeii, și mai nou despre atitudinea libertină față de homosexualitate și poziția pe care trebuie s-o aibă Biserica față de natura umană.

⁵ Hirotonirea femeilor ca preot practică în SUA din 1944 și în Europa din 1994, iar ridicarea în rangul de episcop în SUA din 1989 și în Europa din 2013. La toate acestea se mai adaugă și alegerea ca episcop a lui Gene Robinson în Biserica Episcopală din Statele Unite ale Americii în 2003, cunoscut pentru orientarea sa homosexuală. Nu trebuie uitată nici intercomuniunea pe care anglicanii o practică cu Biserica Veche Catholică, începută în 1920, și cu luteranii scandinavi, dar și relațiile speciale pe care Biserica Anglicană le are cu sectele neoprotestante. Pe lângă toate acestea trebuie subliniat faptul că mai mult latura anglo-catolică (High Church), își dorește cu ardoare o apropiere de ortodoxie, pe când celelalte două, anglicanii evanghelicici (Low Church) și anglicanii moderniști (Broad Church), țin mult la ideile și acțiunile protestante și la teologia liberală și modernistă.

⁶ *The Dublin Agreed Statement 1984*, p.4;

Bisericilor iar Comisia ar trebui să-și continue activitatea. Pe parcursul celei de-a doua etape au existat întâlniri la Cambridge, Anglia, 25 Iulie – 1 August 1977; Mănăstirea Pendeli, Athena, Grecia, 12-19 Iunie 1978 la care s-a discutat mai mult problema hirotonirii femeilor și a modului de continuare a dialogului. Apoi au urmat întâlnirile de la Lhadaff-Cardiff, Anglia, 14-21 Iulie 1980, unde Comitetul Director a hotărât ca întreaga comisie să-și continue munca iar scopul ultim să rămână „unitatea Bisericilor[...]Nu vor fi negocieri imediate pentru comuniunea deplină. Când descoperirea diferențelor pe diferite probleme va fi înțeleasă, deși dureroasă, va fi văzută ca un pas necesar pe lungul drum spre unitatea pe care Dumnezeu o dorește pentru Biserica Sa.”⁷ În raport se arată că spre deosebire de dialogul Anglican-Luteran și Anglican-Reformat, care urmărește calea spre o unire organică sau comuniune deplină, dialogul cu ortodoxii este în primul stadiu, al cunoașterii reciproce în credință. După aceasta, au urmat întâlnirile de la Canterbury, Anglia, 12-19 Iulie 1982; Odessa, U.R.S.S., 12-19 Septembrie 1983. În urma acestor întâlniri s-a adoptat Declarația de Acord de la Dublin din 1984.

3. *A treia etapă a dialogului* s-a derulat între anii 1984-2006 începe cu aceleași tensiuni, din aceleași motive ca și cea de-a doua etapă, între anii 1984-1989. În anul 1989 Comisia își schimbă denumirea, co-președinții și o parte din participanți, luând numele de Comisia Internațională pentru Dialogul Teologic Anglican-Ortodox (the International Commission for Anglican – Orthodox Theological Dialogue-ICAOTD). După 1990 când majoritatea țărilor Ortodoxe au ieșit de sub comunism întâlnirile ICAOTD au fost aproape anuale cu câteva excepții. În anul 2006 a fost adoptată a treia Declarație de Acord, Biserica lui Dumnezeu Treimic -The Church of the Triune God, la Cipru.

4. *A patra etapă a dialogului* începe din 2006 și se dezvoltă în prezent discutând despre antropologie. În prezent despre această etapă se spune că „este o conversație de încântare și iluminare.”⁸ Din discuțiile pe care le-am avut cu mitropolitul Kallistos Ware al Diokleii, copreședintele ICAOTD, într-un timp destul de scurt se va ajunge la un acord cu privire la poziția ambelor Biserici despre înțelegerea teologică a persoanei umane, valoarea vieții umane, demnitatea persoanei umane și drepturile acesteia, teologia creației și persoana umană în creație, care trebuie să fie atitudinea ambelor Biserici despre eutanasiu, avort, homosexualitate, etc.

Așa cum s-a observat, nu după fiecare întâlnire s-a adoptat câte o declarație comună. Acestea au fost adoptate după o atentă și profundă cercetare a temelor teologice, a problemelor doctrinare, care se impuneau la perioada respectivă.

⁷ General Synod, The Anglican-Lutheran, Anglican-Reformed and Anglican-orthodox Dialogues: A Background paper, A Report by the Board for Mission and Unity, p. 24.

⁸ *The Cyprus Statement agreed by the International Commission for Anglican – Orthodox Theological Dialogue 2006*, The Anglican Communion Office, London, UK, 2006, p.10; Bogdan Lubardić, “The International Commission for Anglican-Orthodox Theological Dialogue: Assessment of its Work and Future Prospects”, Nikolaos Asproulis et alii (eds.), *Orthodox Handbook on Ecumenism*, Regnum Books International, Oxford, 2014, p.490.

*Declarația de Acord de la Moscova (The Moscow Statement Agreed)*⁹ din 1976 este prima care deschide calea declarațiilor comune. Până la semnarea declarației, problemele teologice au fost analizate de trei sub-comisii separate, fiecare făcând propriile recomandări asupra temelor fixate. S-au analizat problemele ridicate de cele trei sub-comisii s-au modificat o serie de puncte și apoi s-a încercat să se găsească o modalitate ca munca întregii comisii să poată fi prezentată și asimilată de către cele două Biserici. Deși s-a ajuns la o înțelegere pe anumite probleme totuși comisia a avut și are răspunderi limitate. Declarația de Acord are șapte secțiuni însumând treizeci și două de paragrafe. Despre *Cunoașterea lui Dumnezeu* s-au ridicat întrebări fundamentale ca: În ce sens este Dumnezeu revelat? Cât de mult este descoperită natura interioară a lui Dumnezeu oamenilor? Ce fel de unire este posibilă între Creator și creatură? S-a arătat în urma dialogului că pe această temă nu există diferențe fundamentale ci doar diferențe de terminologie. Ortodocșii vorbind despre esența lui Dumnezeu și energiile necreate.¹⁰ Ambele Biserici afirmă că izvoarele Revelației divine sunt: *Sfânta Scriptură* și *Sfânta Tradiție*.¹¹ Pentru ambele Biserici, Sfânta Scriptură este depozitara și mijlocul de transmitere a Revelației divine. S-a recunoscut și se folosește același Canon al Sfintei Scripturi. Despre *Inspirație și Revelație în Sfintele Scripturi* ambele Biserici au fost de acord că acest subiect „oferă Bisericilor noastre o bază solidă pentru apropiere.”¹² În privința autorității și interpretării Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții totuși s-au înregistrat puncte de vedere diferite și pentru a se evita publicarea a două articole diferite s-a preferat folosirea unor termeni mai vagi ca: „Prin Sfânta Tradiție înțelegem întreaga viață a Bisericii în Duhul Sfânt.”¹³ Raportată la Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție e considerată mai mult ca interpretă a Sfintei Scripturi și mai puțin ca depozitară a aceleiași Revelații divine cuprinsă și în Sfânta Scriptură. S-a subliniat aspectul statornic și dinamic al Sfintei Tradiții, dar nu s-a aprofundat discuția în detaliu pentru a arăta care sunt limitele caracterului dinamic și varietatea în ceea ce privește fiecare punct specific de doctrină.¹⁴ Sinoadele Ecumenice sunt considerate ca fiind sub influența Duhului Sfânt, însă partea anglicană a pus accent mai mult decât pe primele patru sinoade ecumenice, „membrii ortodocși considerând că acest lucru este în conflict cu

⁹ Archimandrite Kalistos Ware & The Revd. Colin Davey, *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, 1976, with introductory and supporting material*, London, SPCK, 1977

¹⁰ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, 1976* par. 1-3; “The Knowledge of God- Three Theses” by the Truro sub-commission (AO/JDD.121A) dosar din arhiva personal a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

¹¹ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, 1976* par. 4-8; “Inspiration and Revelation in Holy Scriptures- Nine Principles”(AO/JDD.139, AO/JDD.121); dosare din arhiva personal a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

¹² Archimandrite Kalistos Ware & The Revd. Colin Davey, *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow statement agreed by the Anglican-Orthodox p.37.*

¹³ Archimandrite Kalistos Ware and The Revd. Colin Davey, *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox..... p. 84.*

¹⁴ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, 1976* par. 9-12.

unitatea de credință ca un întreg.”¹⁵ Nerecunoașterea ca importanță a tuturor celor șapte Sinoade Ecumenice atrage după sine și nerecunoașterea cinstirii icoanelor și a moaștelor. S-a accentuat faptul că Biserica este o comunitate euharistică și că în fiecare celebrare euharistică locală unitatea vizibilă și catolicitatea Bisericii este complet manifestă, însă nu s-a discutat în amănunt care este natura modificării elementelor euharistice și nici aspectul sacrificial al Euharistiei.¹⁶ Problema relației dintre celebrant și episcopul său și a relației dintre episcopi cere un studiu mai aprofundat. S-au făcut aceleași declarații vagi și despre „înfailibilitatea” și „îndefectibilitatea” eclesiologică și a modului cum sunt ele privite de fiecare Biserică în parte.¹⁷ În timpul conversațiilor partea anglicană a fost de acord că adaosul *Filioque* a fost impus în Simbolul de Credință Niceean fără o consultare în prealabil a vre-unui sinod¹⁸, lucru care a încântat partea ortodoxă și a considerat că s-au pus baze pozitive pentru continuarea discuțiilor. Despre Sfânta Euharistie și despre invocarea Sfântului Duh în Euharistie se folosesc aceeași termeni lipsiți de claritate și precizie. Deși se subliniază de către ortodocși că momentul central în Liturghie este Epicleza lucrul acesta nu se observă în mod practic și din partea tuturor liturghiilor anglicane, chiar dacă toți anglicanii sunt de acord că invocarea Duhului Sfânt este esențială pentru Euharistie.¹⁹

Întrunirea de la Moscova a arătat că între cele două Biserici sunt puncte comune, multe diferențe care pot fi reconciliate dar și multe puncte rămase deschise care trebuie analizate cu foarte mare atenție. Ca și întindere și aprofundare Declarația de la Moscova este cea mai scurtă și mai puțin profundă. Primii trei ani au fost, așa cum spuneau și participanții la comisie, „o cercetare pentru a descoperii termenii comuni și ceea ce deja există”²⁰ între cele două Biserici. Declarația de la Moscova încearcă să descrie punctul de plecare, și poartă autoritatea doar a comisiei care a produs-o, dar în același timp ilustrează posibilitatea de a deține o unitate în credință, care permite o varietate în expresiile teologice. La vremea respectivă, după adoptarea ei, a fost criticată de ambele părți. Au fost voci care au spus că Declarația de Acord de la Moscova este de multe ori extrem de abstractă și generală în declarațiile sale, lucru de înțeles ținând cont de faptul că dialogul se afla încă la început.

¹⁵ Archimandrite Kalistos Ware & The Revd. Colin Davey, *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox.....*86; “Agreed Statement on the Authority of the Council”(AO/JDD.119) dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew

¹⁶ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission*, 1976 par. 22-27 ; “Statement on the Church as a Eucharistic Community, sub-commission 3, Garden City, N.Y. July 8-12, 1974”(AO/JDD.92) dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

¹⁷ Arhcbishop Basil of Bruxelles, “Infallibility or Indefectibility?”(AO/JDD.111), dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

¹⁸ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission*, 1976 par. 19-21; Canon E. Every, “The Filioque”, (AO/JDD.74), Revd. Prof. J. Romanides, “The Filioque”(AO/JDD.166) dosare din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew

¹⁹ *Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission*, 1976, par. 29-32; “The Invocation of the Holy Spirit in the Eucharist” sub-commission 3: Dartmouth House, July 14th to 18th, 1975(AO/JDD.123) dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

²⁰ Archimandrite Kalistos Ware & The Revd. Colin Davey, *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow statement agreed by the Anglican-Orthodox*p.2.

Declarația de Acord de la Dublin din 1984 este rezultatul a opt ani de dialog asupra anumitor aspecte de bază a credinței, în care s-au prezentat, de această dată, cu mai mult curaj și punctele comune dar și cele rămase deschise. Declarația este un prilej pentru ambele Biserici de a scoate în evidență pașii care s-au făcut de la începutul dialogului. După ce se face o scurtă istorie a dialogului în care se subliniază „furtuna care a prevestit începutul iernii”²¹ în ceea ce privește continuarea dialogului, datorită introducerii de către unele provincii anglicane a hionotării femeilor, este prezentată pe scurt evoluția dialogului și temele dezbătute, de cele trei sub-comisii, până la adoptarea noii declarații. Temele evaluează învățătura ambelor Biserici despre: Comuniunea Sfinților și celor adormiți; Biserica și Bisericile; adaosul Filioque (Landaff 1980); Misterul Bisericii; Participarea în harul Sfintei Treimi și Sfințenia Creștină; Tradiția, Cultul Creștin și Menținerea Credinței Creștine (Geneva 1981 și Canterbury 1982); Marturisirea, Evanghelizarea, și Slujirea; Rugăciune, Icoane, și Devotamentul Familiei (Odessa 1983).

La Dublin s-a finalizat raportul asupra temelor: Misterul Bisericii; Credința în Sfânta Treime, Rugăciune și Sfințenie; Cultul și Tradiția. Tot aici s-a adoptat, așa cum s-a menționat, și cea de-a doua Declarație de Acord, care cuprinde rapoarte asupra tuturor temelor prezentate.

Cea mai mare secțiune din Declarația de la Dublin este ocupată de tema „*Misterul Bisericii*” care prezintă natura Bisericii, tema care este o premisă esențială pentru progresul în dialogul Ortodox-Anglican. Secțiunea începe cu „*Abordări ale Tainei*”²²:

*„Trăim într-o lume profund divizată. Suntem conștienți de faptul că lipsa de unitate creștină, care este contrară voinței lui Dumnezeu și un păcat împotriva naturii însăși a Bisericii, a contribuit de multe ori la divizarea lumii. Știm că Biserica este însărcinată cu un mesaj de reconciliere. Acest lucru ne conduce să căutăm unitate între noi, pentru a contribui la vindecarea diviziunilor omenirii și pentru a fi împreună ca și creștini care se confruntă cu dificultăți și presiuni și ca martori ai adevărului lui Hristos într-o lume ostilă sau indiferentă.”*²³

Secțiunea continuă prin a sublinia unele dintre cele mai importante imagini ale Noului Testament ale Bisericii: trupul lui Hristos; reunirea mesianică; Noul Israel; templul sfânt al lui Dumnezeu; Mireasa lui Hristos.²⁴ Acestea sunt imagini, nu descrieri sau definiții: pentru că „*Misterul Bisericii*” nu poate fi definit sau descris complet. În următoarele paragrafe se recunoaște că situația creștinilor este una anormală datorită diviziunilor dintre ei, dar și dorința de reunire așa cum sunt și atributele Bisericii. Biserica este una, pentru că:

„este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tată al tuturor” (Efeseni 4: 5) și participă la viața Sfintei Treimi, un Dumnezeu în trei persoane. Unitatea Bisericii este exprimată în credință comună și în părtășia Duhului Sfânt și capata o formă concretă și vizibilă în modul în care Biserica, adunată în jurul episcopului în săvârșirea împreună a Sfintei Euharistii, vestește moartea lui Hristos până când va veni (1 Cor. 11:26). Unirea creștinilor cu Hristos prin botez este o unitate de dragoste și respect reciproc care transcende

²¹ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, p. 3.

²² Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par.2-7.

²³ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, p. 7.

²⁴ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 8-17.

*diferențele rasiale, sociale și sexuale (Gal. 3:28). Această unitate în Hristos este darul lui Dumnezeu pentru lume, prin intermediul caruia bărbatul și femeia pot învăța să trăiască în unitate unul cu altul, acceptându-se unul pe altul așa cum Domnul Hristos i-a acceptat pe ei.*²⁵

Chiar dacă divisiunile nu distrug atributele Bisericii, una, sfântă, sobornicească și apostolească, deteriorează unitatea de bază pe care o avem în Hristos și dezbinarea împiedică misiunea față de lume dar și relația cu lumea. În paragrafele despre atributele Bisericii deși s-a ajuns la același punct comun în ceea ce privește care sunt acestea, totuși, modul cum sunt înțelese aceste atribute diferă. Din această cauză nu sunt însă foarte aprofundate atributele Bisericii, deși, partea ortodoxă are o teologie destul de dezvoltată cu privire la sfințenia, sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii Lui Hristos. În privința unității Bisericii, anglicanii sunt obișnuiți să vadă diviziunile creștine în interiorul Bisericii.²⁶ Ei nu cred că numai ei sunt o Biserică adevărată, dar cred că fac parte din Biserica cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească. Ortodocșii cred că Biserica Ortodoxă este singura Biserică adevărată a lui Hristos, care, ca trupul Său, nu este și nu poate fi divizată. „Dar, în același timp, îi văd pe anglicani ca frați și surori în Hristos care sunt în căutare împreună cu ei a unirii tuturor creștinilor într-o singură Biserică.”²⁷ Sfințenia este văzută în mod diferit de ele două părți implicate în dialog. În timp ce anglicanii cred că „Creștinii sunt chemați să fie sfinți. Dar aceasta este doar în parte o realitate, pentru că rămâne în parte o vocație care să fie împlinită. Biserica este o realitate divină; este, de asemenea o instituție umană. Ca atare, nu este deloc încă sfântă. Este în conformitate cu această lume urmând liniile de divizare culturală, politică și socială...”²⁸ Ortodocșii consideră că în timp ce membrii Bisericii luptătoare, bisericii de pe pământ, sunt păcătoși, nu cred că ar trebui ca păcătoșnia acestora să fie atribuită și Bisericii ca trup al lui Hristos unde locuiește Duhul Sfânt. Despre sobornicitatea Bisericii, partea anglicană vede doar jumătate din înălțătura ortodoxă, doar ca întindere teritorială. Nu s-a discutat până acum care este atitudinea ambelor Biserici față de comunitățile care nu au păstrat succesiunea apostolică într-o formă exterioară și vizibilă. Nu s-a discutat care este punctul de vedere ortodox față de valabilitatea hirotoniilor anglicane. Nu s-a ajuns la un acord cu privire la posibilitatea hirotonirii femeilor. Ortodocșii afirmă că o astfel de hirotonire este imposibilă, deoarece este contrară Scripturii și Tradiției.²⁹ Cu acest punct de vedere fiind de acord și unii anglicani. Alții cred, însă, că este posibilă, și chiar de dorit în prezent.³⁰

²⁵ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 8.

²⁶ Anglicanii sunt adepții teoriei Ramurilor care consideră că denominațiunile creștine sunt egale între ele, iar diferențele dintre ele sunt doar rezultatul unor simple circumstanțe pământești, născute din deosebiriile dintre civilizații. Teorie Ramurilor nu este acceptată de Biserica Ortodoxă, acest lucru a fost subliniat de fiecare dată de Biserica Ortodoxă indiferent de dialogul pe care l-a purtat și cu cine l-a purtat.

²⁷ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par.9.

²⁸ Revd. Hugh Wybrew, “The Mystery of the Church in the Dublin Agreed Statement”, în *Sobornost*, vol. 8, nr.1, 1986, p. 19.

²⁹ Prof. N. Chițescu, *The Ordination of Women from an Orthodox point of View*, (AO/JDD.186) dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

³⁰ În privința hirotonirii femeilor un raport al Anglican Consultative Council arată că în Biserica Anglicană din Canada în 1975 în Sinodul General 189 de membri au fost pentru și 56 împotriva, în 1972 în Biserica

*Comuniunea și Intercomuniunea*³¹ este un alt punct atins în cadrul Declarației, însă, și aici înțelegerea diferă fundamental. Spre deosebire de anglicani, care consideră intercomuniunea³² ca o cale spre unitate, relativizând prin aceasta atât ideea de comuniune, cât și cea de unitate a credinței, Biserica Ortodoxă consideră că aceasta

„...implică o unitate mistică și sfințitoare creată de Trupul și Sângele lui Hristos, ceea ce îi face „un trup și un sânge (σύσσωμοι καὶ σὺναιμοι) cu Hristos” și, prin urmare, ei nu pot avea o învățătură de credință diferită. Poate exista „comuniune” doar între bisericile locale care au o unitate de credință, de slujire și de taine. Din acest motiv, conceptul de „intercomuniune” nu are nici un loc în eclesiologia ortodoxă.”³³

Secțiunea „Conducerea extinsă în Biserică”³⁴ este unul dintre punctele care nu a avut nici o problemă. Ambele Biserici și-au arătat înțelegerea în ceea ce privește lipsa de teme revelational a primatului juridic și a infailibilității papale, afirmate de Biserica Romano-Catolică; ambele Biserici recunosc, în schimb, un primat de onoare (ex. Patriarhul ecumenic în cadrul Ortodoxiei sau arhiepiscopul de Canterbury în cel al Comuniunii Anglicane)³⁵.

Secțiunea finală este „Mărturie, Evanghelizare și Slujire”³⁶. Este o declarație echilibrată cu privire la misiunea Bisericii, în care toate cele trei elemente sunt bine interlegate și lucrează împreună. Misiunea lui Hristos

„Aceasta mișcare (dinspre Dumnezeu spre lume) se prelungeste în Biserică, Trupul lui Hristos, când prin puterea Duhului Sfânt ea răspunde chemării lui Dumnezeu și se oferă pe sine ca mărturisire și slujire pentru lume. Marturia și propovăduirea Bisericii cheamă oamenii să audă vestea bună și să primească harul mântuitor al lui Hristos. Activitatea misionară este inima bisericii apostolice, așa cum arderea e esența focului. Misiunea nu e doar o preocupare oarecare a Bisericii, sau un departament al institutiei bisericești. Membrii Bisericii vor fi judecați în cele din urmă și în funcție de implicarea lor în dialogul cu cei necredincioși. Evanghelizarea aproapei îi privește pe laicil și clerici deopotrivă. Misiunea Bisericii include, de asemenea, slujirea întregii lumi, care aduce vindecarea, iertarea, iubirea și compasiunea lui Hristos pentru cei în nevoi, pentru cei afectați de războaie și conflicte și cei aflați sub stăpânirea păcatului și a răului.”³⁷

Finalul Declarației de la Dublin cu privire la Biserică ne aduce înapoi de unde a început. Biserica nu este o entitate statică, autonomă: ea există pentru a fi un instrument pentru scopul lui Dumnezeu cu lumea, un semn și primele roade ale Împărăției Sale; este

Episcopaliană din SUA, 74 de membri ai Sinodului au fost pentru, 61 împotriva și 5 abțineri; în anul 1977 în Biserica Anglicană din Australia, 107 membri ai Sinodului General au fost pentru și 72 împotriva; Biserica Angliei 117 voturi pentru, 74 împotriva și 3 abțineri; Provincia din Africa Centrală în 1976 a votat împotriva hirotoniilor femeilor cu 40 de voturi la 14; Provincia din Sudul Pacificului deși nu a găsit impedimente scripturistice pentru hirotonirea femeilor nu va recomanda acest lucru în regiunea lor și nici nu va acorda dreptul vreunei femei preot care va veni în regiune să slujească. (Ordinação of women to the Priesthood; Anglican Decision and Reports, 1966-1977 A/RCOWC.1)

³¹ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 18-20.

³² Problemă tratată îndeosebi la: Cambridge (subcomisia "Truro"), 1977, Llandaff - Cardiff, 1980, Dublin, 1984.

³³ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 20.

³⁴ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 21-30.

³⁵ *Authority and Primacy*, (AO/JDD.281) dosar din arhiva personală a Pr. Prof. Hugh Wybrew.

³⁶ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 31-35.

³⁷ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 32.

chemată să întruchipeze slujirea lui Hristos pentru lume. Dacă toate Bisericile și membrii lor înțeleg și trăiesc pe deplin acest adevăr, toate Bisericile ar fi mai aproape de unitate.

A doua parte a Declarației se numește „*Credința în Sfânta Treime, Rugăciune și Sfințenie*”³⁸. Este prezentată în mare învățătura ortodoxă despre Sfânta Treime având teme scripturistice și patristice și faptul că ambele Biserici afirmă că la baza rugăciunii și sfințirii stă harul Sfintei Treimi. Se pune accent pe rugăciune cu formele și denumirile ei diferite, atât în cadrul cultului divin public cât și pe cea personală, care este o parte integrală a vieții tuturor creștinilor. Este ridică din nou problema adaosului *Filioque*, deoarece, deși în prima Declarație de Acord de la Moscova s-a admis scoaterea lui din Crez, de către partea anglicană, lucrul acesta nu s-a întâmplat. Anglicanii încearcă să prezinte această purcedere a Duhului și de la Fiul ca nefiind una cauzală și că „ar trebui să se facă o distincție între două sensuri de purcedere, una prin care Tatăl determină existența Duhului, iar cealaltă prin care Duhul strălucește de la Tatăl și de la Fiul”³⁹, considerând adaosul *Filioque* ca o declarație teologică valabilă, nu ca o dogma. Ortodocșii însă consideră adaosul ca inacceptabil, dar rețin că, potrivit unor Părinți Răsăriteni, utilizarea *Filioque* în teologia latină timpurie poate fi înțeleasă într-un sens ortodox.⁴⁰

Ultima parte a Declarației de Acord de la Dublin se numește „*Cult și Tradiție*”⁴¹. De data aceasta se face o aprofundare a temei despre tradiție, observându-se din partea anglicanilor, pe de o parte, o limitare a acesteia ca extensiune la deciziile primelor patru Sinoade ecumenice, iar pe de altă parte, se afirmă continuitatea ei până astăzi, fără a se face distincție de valoare și autoritate între aspectul statornic al Sfintei Tradiții și cel dinamic; de aici și lipsa de precizie în terminologie, vorbind când de Tradiție, când de tradiții, în aceeași accepțiune. Privitor la cinstirea Sfinților, a Maicii Domnului, a Sfințelor icoane și a practicării rugăciunii pentru morți⁴², teoretic, Biserica Anglicană, în urma contactelor cu ortodocșii, le acceptă, evidențiind chiar legătura dintre mariologie, hristologie și eclesiologie.

„*În cele din urmă anul liturgic cuprinde sărbătorile Sfintei Fecioare Maria, Maica Domnului, și a sfinților, martori astfel ai adevărului dogmatic că Hristos, Capul Bisericii, rămâne mereu unit cu membrii corpului său și că nu există nici o separare între Biserica luptătoare și triumfătoare. „Minunat este Domnul întru sfinții săi” iar în comuniunea sfinților vedem din nou puterea învierii în viața și tradiția Bisericii distrugând moartea și transfigurând timpul.*”⁴³

Teologia icoanei este prezentată în legătură cu întruparea Fiului lui Dumnezeu, ca o ilustrare vie a acesteia, iar rugăciunile pentru morți sunt prezentate drept expresie directă a comuniunii sfinților. Impresia Declarației este că anglicanii au aceeași poziție, pe această temă, ca și ortodocșii. Totuși, la o cercetare mai atentă, se poate constata că acordul realizat, cu privire la aceste puncte, nu este deplin, iar poziția anglicană rămâne în continuare tributară tradiției protestante. Biserica Anglicană nu trece dincolo de aspectul teoretic, întrucât aceste

³⁸ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 36-46.

³⁹ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, p. 8.

⁴⁰ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 44-46.

⁴¹ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 47-87.

⁴² A fost abordată îndeosebit la: Belgrad, 1966, Oxford, 1973, Rm. Vâlcea, 1974, Moscova, 1976, Cambridge (subcomisia "Sf. Alban"), 1977, Llandaff-Cardiff, 1980, Canterbury, 1982, Odessa, 1983, Dublin, 1984

⁴³ Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984, par. 62.

puncte de doctrină nu-și găsesc confirmarea în practică.⁴⁴ Astfel, în cadrul actelor de cult ale Bisericii Anglicane, invocarea sfinților este doar sporadică, iar cu privire la icoane, se evidențiază mai ales rolul educativ al acestora, ignorând aproape total aspectul harismatic pe care acestea îl implică, precum și venerarea lor. Progresul care s-a înregistrat, totuși, în această direcție reprezintă pași importanți pentru realizarea, în viitor, a unui consens deplin cu anglicanii. În împlinirea acestui deziderat, receptarea deplină de către partea anglicană a hotărârilor Sinodului al șaptelea ecumenic ar fi de mare importanță, în acest dialog.

Declarația de Acord de la Cipru - The Church of Triun God, este cea mai mare ca întindere și consistență. Cuprinde nouă secțiuni și două sute optzeci și unu de paragrafe. Declarația prezintă punctul de vedere cu privire la natura Bisericii. Subliniază participarea Bisericii în viața Sfintei Treimi, reflectând multe lucturi trinitare și eclesiologice contemporane. De la început se afirmă că:

„părtășia sau comuniunea (koinonia) din viața Bisericii reflectă comuniunea care este însăși viața divină, viața Sfintei Treimi. Acest lucru nu este descoperirea unei realități la distanță de noi, în comuniunea Bisericii ne împărtășim din viața divină. Comuniunea manifestată în viața Bisericii are la baza sa comuniunea trinitară, care este modelul și scopul final. Iar comuniunea persoanelor Sfintei Treimi creează, structurează și expune misterul comuniunii trăit în Biserică. În și prin Biserică cunoaștem Sfânta Treime și prin Sfânta Treime înțelegem Biserica, deoarece "Biserica este plină de Treime" (Origen, Fragment pe Psalmul 23,1, PG12, 1265)”⁴⁵

Ca și Sfânta Treime, Biserica este o comuniune de persoane unite în dragoste. Această comuniune este exprimată și realizată în celebrarea Euharistiei: „Euharistia zidește trupul lui Hristos ca un singur organism care transcende diversitatea rasială, socială și culturală a membrilor săi, precum și dezvăluie și realizează darul comuniunii trinitare dat Bisericii de Duhul Sfânt. [...] Biserica ca instituție ar trebui să fie întotdeauna un semn vizibil a realității ei interioare, ca misterul comuniunii cu și în Sfânta Treime.”⁴⁶ Declarația urmărește, de asemenea, să stabilească din nou problema *Filioque*. În timp ce în linii mari sunt subliniate opiniile tradiționale răsăritene pe această temă, se observă că, „sunt totuși pericole în afirmația unilaterală sau polemică a doctrinei de răsărit că Duhul purcede „de la Tatăl singur”. Așa cum am spus deja, unii susțin că teologia patristică greacă nu a negat un fel de dependență a Duhului în Fiul, în imanența Treimică. Este cu siguranță adevărat că nu putem gândi purderea Duhului de la Tatăl, fără a recunoaște că Tatăl este Tatăl Fiului, la fel cum nu putem uita că Tatăl, care naște pe Fiul este de asemenea cel care purcede mai departe Duhul. Duhul nu trece de la o persoană divină izolată, ci de la o persoană, un Tată veșnic legat de un Fi.”(I.19.) La sfârșitul secțiunii a doua, „*Hristos, Duhul și Biserica*”, sunt trase concluziile în legătură *Filioque*:

„Am încercat să arătăm că anglicani și ortodocși sunt de acord cu privire la inadecvențele Filioque și asupra necesității de a dezvolta Hristologia și Pnevmatologia în cea

⁴⁴ *Anglican Orthodox Dialogue. The Dublin Agreed Statement...*, p. 48.

⁴⁵ *The Church of Triun God*, secțiunea I, par. 3.

⁴⁶ *The Church of Triun God*, (I.12.)

mai strânsă legătură posibilă. Lăsând deoparte Filioque, nu se poate nega relația reciprocă a Fiului și a Duhului, în viața veșnică a Sfintei Treimi, la fel ca și în iconomia mântuirii.

*Dacă teologia noastră trinitară exprimă pe deplin relația reciprocă a celor trei Persoane divine, putem mărturisi în mod corespunzător legătura inseparabilă dintre lucrările Fiului și lucrarea Duhului Sfânt în realizarea mântuirii noastre, fără a recurge la Filioque. Nu ar trebui să căutăm să înțelegem pe Fiul și pe Duhul izolat unul de altul. Asta ar nega viziunea fundamentală a credinței noastre trinitare „*⁴⁷

Se observă încă dependența anglicanilor de gândirea teologiei catolice și imposibilitatea sau nedorința de a recepta ceea ce au recunoscut și în anterioarele Declarații de Acord. Până astăzi adaosul Filioque nu a fost îndepărtat din Crez deși în toate Declarațiile de Acord se recunoaște introducerea lui fără nici o autoritate, iar opinia catolică ca fiind o teleogumenă și nu o dogmă. Deși unii teologi, mai cu seamă anglicani sunt de părere că această declarație cu privire la Filioque „este o exprimare echilibrată și o contribuție valoroasă”⁴⁸, cred că mai degrabă este o modalitate de a privi adaosul Filioque prin iconomie de către delagația ortodoxă.

Eclesiologia Trinitară prezintă faptul că: „Biserica este atât o realitate locală cât și universală. Așa cum Dumnezeu unul este o comuniune de trei persoane, astfel încât Biserica universală este o comuniune în Hristos de multe biserici locale. Ea nu este o asociație de părți separate. Relația dintre biserica locală și Biserica universală este determinată de revelația vieții Sfintei Treimi.”(I.23.) Bisericile locale nu sunt părți, nici derivate din Biserica universală; mai degrabă, ele constituie „o, Biserică sfântă, catolică și apostolică.” Viața Bisericii Ortodoxe cât și a Bisericii Anglicane este organizată pe baza bisericilor locale naționale sau regionale. Declarația stabilește această structură eclesiologică, în contrast cu structura centralizată a Bisericii Romano-Catolice, afirmând cu tărie acest lucru pe baza teologiei trinitare:

*„Așa cum există o singură natura a lui Dumnezeu, nu în mod abstract, ci doar în cele trei Persoane, așa există Biserica universală doar ca o comuniune de biserici locale. În acest sens, există o convergență între ortodocși și anglicani în înțelegerea Bisericii. Ortodocși și anglicani sunt de acord în respingerea unei singure autorități centralizate în Biserică. Acest lucru nu se datorează motivelor locale și culturale, ci din motive profund teologice.”*⁴⁹

Problema unui primat universal a fost discutată și în anterioara Declarație, iar acum este pe ordinea de zi a dialogului ortodox-romano-catolic. Va fi foarte interesant să vedem ce concluzii va emite Comisia de dialog Ortodoxă-Romano-Catolică cu privire la acest subiect, mai ales că în ultimii ani, au existat unele dezbateri în cadrul Bisericii Romano-Catolice despre relația dintre bisericile locale și Biserica universală. Într-un schimb de articole în urmă cu câțiva ani, fostul Papă, Benedict al XVI-lea, a apărut prioritatea Bisericii universale asupra bisericilor locale, în timp ce Cardinalul Walter Kasper, responsabil al Consiliului Unității

⁴⁷ *The Church of Triun God*, (II. 46, 47.)

⁴⁸ Pr. Prof. Hugh Wybrew, *Anglican-Orthodox Theological Dialogue: 'The Church of the Triune God'*, lucrare în mss.

⁴⁹ *The Church of Triun God*, (I.25)

Creștine din Roma, a susținut o vedere foarte asemănătoare cu cea a Comisiei Anglican-Ortodoxă.

Sub titlul „*Hristos, umanitatea și Biserica*” Declarația prezintă relația dintre credință și cultura creștină. Aceasta este o întrebare importantă pentru toți creștinii, și una deosebit de relevantă pentru problema hirotonirii femeilor. Declarația face remarci asupra unor puncte importante în ceea ce privește relația Bisericii cu a culturilor în care a trăit și în care trăiește în prezent. Se afirmă că hristologia este dezvoltată mereu în relație cu o anumită cultură sau grup de culturi. Distincția dintre Evanghelie și cultură nu trebuie să fie ignorată sau neclară. Ar trebui să existe o interacțiune puternică și dialog între ele. Definițiile doctrinare particulare nu sunt în mod necesar limitate la culturile în care apar. Afirmările Noului Testament și ale Sinoadelor Ecumenice despre Iisus Hristos, ca fiind cu adevărat Dumnezeu și cu adevărat om, rămân fundația, punctul de bază a vieții Bisericii și propovăduirea Evangheliei în fiecare cultură și în fiecare epocă. În același timp, culturile influențează exprimarea Evangheliei și hristologiei, și poate împrima în Biserică ascultarea Evangheliei într-o lumină nouă.

„*Creștinii trebuie să abordeze particularitatea fiecărei culturi în care aceștia încearcă să dea mărturie despre auto-descoperirea lui Dumnezeu Treimic în Iisus Hristos și Duhul Sfânt. Creștinii au o responsabilitate principală pentru exprimarea Evangheliei lui Iisus Hristos în mediul lor cultural ... Este necesar un proces de discernământ, pentru care biserica locală este răspunzătoare față de Iisus Hristos și responsabilă față de întreaga Biserică. Exprimarea hristologiei în cult, învățătura și artele într-o anumită cultură trebuie să fie văzute cu simpatie, dar critic, pentru a discerne dacă rămân fidele Scripturii și se încadrează în tradiția vie a Bisericii. Același proces de discernământ este necesar în dialogurile noastre ecumenice, astfel încât să putem discerne unii altora rămânerea în credință.*”⁵⁰

Declarația de la Cipru include o discuție și pe tema *Episcop, episcopos și întâietatea în Biserică*⁵¹. Acesta subliniază că biserica locală a fost modul primar eclesial. Documentul prezintă deasemenea succesiunea apostolică și ca o succesiune de comunități reprezentate de episcopul lor în sinoade, ca un mijloc de menținere a unității lor în credință, iar pe episcop ca președintele normal al adunării euharistice. În acest sens „*The Church of Triun God*” provocă ambele biserici pentru a examina practica lor curentă față de episcopat. Se recunoaște, de asemenea, că există o diferență între modul în care anglicani și ortodocși practică sinodalitatea. În timp ce ortodocșii consideră episcopul în sinod ca reprezentând întreaga comunitate, practica anglicană dă laicilor, precum și clerului un loc important în structurile sinodale și în viața Bisericii.

O parte destul de delicată în document este secțiunea VII: *Femei și Bărbați, Taine și Biserica (Women and Men, Ministries and the Church)* unde se analizează hirotonia femeilor în treapta de preot și episcop. Trebuie să remarcăm faptul că discutarea acestui aspect în a treia fază a dialogului a avut loc într-o atmosferă foarte diferită de cea ce s-a obișnuit în discuțiile anterioare. În loc de confruntare, a existat dorința de a dezbate problema din punct de vedere teologic, precum și încercarea de a se evalua importanța dezacordului. În această secțiune se analizează secțiunile anterioare ale umanității inclusive a lui Hristos, Hristos și

⁵⁰ *The Church of Triun God, (III, 37)*

⁵¹ *The Church of Triun God, secțiunea V.*

cultură, precum și egalitatea între bărbați și femei în poporul escatologic al lui Dumnezeu reînnoit în identitatea Sa în celebrarea Euharistiei. Anglicani și ortodocși, totuși, trag concluzii diferite la aceste premise convenite. Punctul de vedere anglican este exprimat în acest paragraf:

„În lumina a ceea ce s-a spus mai sus despre transformarea bărbaților și femeilor în noua viață a împărăției, mulți anglicani susțin că există motive teologice serioase pentru hirotonirea femeilor ca și a bărbaților la preoție și la slujirea prezidențială de preot și episcop, sau cel puțin că nu există motive teologice imperioase împotriva acestui lucru.”⁵²

Trebuie subliniat faptul că punctul de vedere ortodox, pe acest subiect în Declarația de Acord de la Cipru, este mult mai nuanțat decât reacțiile ortodoxe anterioare din 1997 și în anii imediat următori. Astfel partea ortodoxă susține că mântuirea prin Hristos este dată la fel și bărbaților și femeilor, totuși ei sunt diferiți în ceea ce implică slujirea lor în viața internă a Bisericii și nu vad nici un motiv teologic convingător pentru care Anglicanii, dar și alte Biserici Occidentale se abat de la tradiția Bisericii și au trecut la hirotonirea femeilor. Motivele prezentate sunt după cum urmează:

- i. *„Săvârșitorul Euharistiei acționează în persona Hristică. Deși Hristos, în persoana căruia acționează săvârșitorul euharistic este eshatologic Hristos, nu avem voie să înțelegem din aceasta, fără o examinare mai profundă a problemei, că masculinitatea nu este natura sa specifică umană, și prin aceasta o parte din identitatea Sa. Precizând că „în Hristos nu mai este nici bărbat, nici femeie” Pavel, în funcție de context arată clar că s-a referit la situația care rezultă din botez, în timp ce Maxim Mărturisitorul vorbește despre depășirea diviziunii și conflictul între sexe și nu de eliminarea finală a diferenței lor. Această chestiune, ortodocșii cred, că ar fi trebuit să fi fost luată în considerare mai profund, înainte ca orice decizie să fie luată și să se acționeze pentru hirotonirea femeilor, în special în contextul dialogului ecumenic.*
- ii. *Deși Biserica trebuie să asculte societatea și așteptările sale, considerațiile sociologice nu sunt suficiente pentru a justifica inovațiile referitoare la slujirea Bisericii, în special în forma sa euharistică. Considerațiile teologice și ecleziologice sunt mai decisive. În ceea ce privește hirotonirea femeilor în treapta de preot, ortodocșii nu simt că fac o nedreptate femeilor prin a nu le hirotonirii, deoarece hirotonirea nu implică exercitarea unei fel de putere (potestas), dar este un serviciu specific comunității. Femeile, la fel ca mulți alți membri laici ai Bisericii, au propriile lor slujiri, care nu sunt în nici un fel inferioare față de taina hirotonirii.*
- iii. *Ortodocșii cred că, în contextul dialogului ecumenic în curs de desfășurare, probleme de o asemenea gravitate și importanță ca hirotonirea femeilor la preoție necesită o examinare teologică profundă. Costul schismei sau a perpetuării diviziunilor este prea mare pentru a compensa orice beneficii pastorale care pot rezulta dintr-o*

⁵² *The Church of Trium God, (VII.36).*

astfel de inovație. În timp ce apreciază motivația pastorală care a condus Comuniunea Anglicană să hirotonească femei la preoție, ortodocșii cred că dimensiunea teologică a acestei chestiuni rămâne deschisă, și merită în continuare o atenție profundă și studiu în dialogul ecumenic”⁵³

Așa cum reiese din Declarație, problema hirotoniilor femeilor rămâne deschisă, mai ales că în această problemă nu există nici o învățătură sinodală. Este necesară o examinare suplimentară pentru a se stabili dacă hirotonirea femeilor constituie, din punct de vedere ortodox, o abatere de la învățătura Mântutorului și a Sfinților Apostoli. Dacă aceasta este o îndepărtare de învățătura creștină primară, atunci ruptura dintre cele două Biserici se adâncește din ce în ce mai mult, iar atitudinea anglicană pe această problemă nu a făcut decât să dărâme tot ce s-a realizat bun în acest dialog, iar dacă nu, să se analizeze în ce măsură hirotonia femeilor în Comuniunea Anglicană afectează comuniunea care se urmărește să se realizeze cu Biserica Ortodoxă. Dacă diferențele pe această problemă pot fi acceptate în interiorul dialogului, deși este greu de crezut acest lucru, atunci anglicani și ortodocși pot și trebuie să lămurească și alte probleme în etapele următoare pentru a rezolva apropierea dintre ei.

Trebuie prezentat și faptul că în ultimii douăzeci, treizeci de ani de când a apărut această problemă, atitudinea ortodocșilor a început să se schimbe. În 1996 a existat o consultare care a avut loc între teologii ortodocși și vechii catolici despre subiectul „*Imaginea lui Hristos și Genul*”. Lucrările prezentate în cadrul consultării, în care multi teologi greci și-au exprimat punctul de vedere, au fost publicate iar cei care au luat parte la consultare nu au văzut nici un motiv teologic împotriva hirotoniilor femeilor.⁵⁴ Lucrările publicate de către Comisia Ortodoxă-Vechi Catolică au devenit unul din documentele oficiale ale dialogului anglican-ortodox. Există teologi din alte biserici ortodoxe care au un punct de vedere similar.

Mai trebuie precizat și că există un contrast considerabil între punctul de vedere ortodox exprimat în Declarația de Acord de la Cipru și atitudinea oficială a Bisericii Romano-Catolice. Papa, Ioan Paul al II-lea, a declarat că Biserica nu are autoritatea să facă orice schimbare în tradiția Bisericii și că doar bărbații pot fi hirotoniți la preoție și episcopat. El chiar a interzis discutarea problemei în Biserica Romano-Catolică.⁵⁵

Ultimele două secțiuni ale Declarației iau în discuție subiectele: *Erezie, Schismă și Biserică; Recepție în Biserică*. Primul subiect are strânsă legătură cu hirotonia femeilor deoarece unii au socotit hirotonirea femeilor ca erezie. Comisia precizează ce este o erezie și când trebuie folosit acest termen. S-a ajuns la un acord de ambele părți că „utilizarea

⁵³ *The Church of Trium God, (VII.37).*

⁵⁴ Vezi: Urs Von Arx & Anastasios Kallis, “Common Considerations: The Orthodox-Old Catholic Consultation on the Role of Women in the Church and the Ordination of Women as an Ecumenical Issue”, în *Anglican Theological Review* (LXXXIV) Summer 2002, nr.3, pp.501-503; Peter-Ben Smit, *A Dialogue of Paradoxes: Orthodox—Old Catholic Dialogue*, <http://www.academia.edu/6700785/A_Dialogue_of_Paradoxes_Orthodox_Old_Catholic_Dialogue_in_Katya_Tolstaya_ed_Orthodox_Paradoxes_Leiden_Brill_2014>, 23.02.2015;

⁵⁵ Pr. Prof. Hugh Wybrew, *Anglican-Orthodox Theological Dialogue: “The Church of the Triune God”*, lucrare în mss. p.8.

imprecisă și imprudentă a cuvântului „erezii” poate conduce la percepția că cuvântul este mai mult o problemă decât un ajutor în relația cu retrăzirile teologice emergente sau reconsiderările și recuperarea anumitor practici” (VIII.6.). Se sugerează că termenul ar trebui să fie utilizat numai în sensul său clasic, adică o negare a credinței apostolice. Această afirmație este importantă, având în vedere că Declarația insistă pe biserica locală ca manifestare într-un timp dat și loc a Bisericii catolice. Bisericile locale din diferite părți ale lumii trebuie să proclame Evanghelia în diferite situații culturale, însă mesajul Evangheliei explicat și prin Sfânta Tradiție nu trebuie schimbat pentru a fi adecvat unei situații sociale sau culturale pentru diferitele biserici creștine. Diversitatea legitimă a bisericilor locale, nu trebuie să afecteze relația cu celelalte biserici.

Declarația subliniază că există o distincție între primirea de noi idei și cea de practici noi. Prima poate fi un proces de lungă durată, care nu afectează structurile Bisericii. Cea din urmă afectează imediat aceste structuri. Printre acestea Declarația include și hirotonirea femeilor. Paragraful de încheiere accentuează că astfel de evoluții structurale într-o singură biserică poate cauza probleme pentru alte biserici dar, din nou afirmă că hirotonirea femeilor este o chestiune teologică deschisă:

„Dacă astfel de hirotonii contrazic sau nu învățătura dogmatică a Bisericii, riscând să devină în acest fel eretice, poate rămâne un subiect deschis, în perspectiva unei receptari care poate evolua în timp. Dar recunoașterea și acceptarea hirotoniei în cazul femeilor preoți și episcopi este o chestiune care privește viața practică a comunităților ecleziale implicate, inclusiv comuniunea sacramentală. Dacă problemele de credință pot face obiectul unor discuții lungi, probleme legate de ierarhie și slujire sunt probleme practice, care afectează în mod direct acceptarea reciprocă. Din acest punct de vedere hirotonirea femeilor ca episcopi este mai problematică în ceea ce privește acceptarea mutuală decât hirotonirea lor ca preoți, pentru că bisericile pastorite de același episcop își accepta reciproc structurile ecleziale. Scopul final al tuturor dialogurilor teologice oficiale, inclusiv cel al nostru, este acceptarea bisericilor noastre una de către alta, în slujire și structura eclezială, precum și în credință. În toate discuțiile, deciziile și acțiunile lor, bisericile noastre trebuie să aibă acest obiectiv permanent în minte.”⁵⁶

A treia Declarație de Acord este, probabil, fructul cel mai remarcabil până în prezent. Înregistrează numeroase acorduri teologice între membrii comisiei, iar în privința punctelor rămase deschise dialogul asupra lor se face într-un spirit de respect reciproc, dar și accentuându-se nevoia de a continua acest dialog teologic.

Toate cele trei declarații ar trebui supuse unui proces de recepție. Bisericile anglicane și ortodoxe care au aprobat acordurile comisiei ICAOTD trebuie să decidă acum cât de departe au fost aceste Declarații de Acord față de viața internă a fiecărei Biserici. Acesta este, cred, un proces de lungă durată, și este puțin probabil că va duce la o schimbare imediată în viața internă a celor două Biserici dar și în relația dintre ortodocși și anglicani. Dar, dacă ambele Biserici se iau în serios, se va stimula gândirea despre subiectele pe care Comisia le-a

⁵⁶ *The Church of Trium God, (IX.29.).*

prezentat. De-a lungul anilor de la constituirea Comisiei mixte de Dialog Anglicano-Ortodoxe s-au făcut pași importanți spre realizarea dezideratului final, unitatea deplină a Bisericilor Ortodoxă și Anglicană. Acești pași cer imperios continuarea dialogului între cele două Biserici în pofida dificultăților care au existat și care mai există încă.

Partea ortodoxă, trebuie să apeleze la răbdarea și înțelepciunea sa tradițională, datorită drumului deosebit de greu și de anevoios, spre unitate cu anglicanii, pentru a nu se pierde ce s-a câștigat până acum; rupturile și schismele sunt ușor de realizat însă drumul către unitate este, poate, cel mai greu de realizat dacă stăm și privim în istoria Bisericii.

Partea Anglicană, trebuie să fie mult mai atentă la hotărârile pe care le ia în interiorul ei, mai ales în privința punctelor sensibile ca hirotonirea femeilor și deschiderea din ce în ce mai mare față de recunoașterea căsătoriilor de același sex și hirotonirea homosexualilor. Aceste puncte stârnesc iritare nu doar părții ortodoxe, care este foarte conservatoare în învățăturile sale dogmatice cultice și pastorale, ci și în rândul unor Provinciilor Anglicane. Aceste fapte, dacă nu sunt privite cu responsabilitate și nu țin cont și de partenerii de dialog, ar putea duce la „răcirea” relațiilor ortodoxe-anglicane, la neîncredere și chiar la întreruperea dialogului dintre cele două Biserici.

Creștinismul la nivel mondial este din ce în ce mai divers, dar în același timp este tot mai important ca toți creștinii să lucreze împreună pentru a propovădui și a trăi Evanghelia într-o viziune reconciliantă, într-o lume care nu este numai divizată, ci este marcată de creșterea intoleranței religioase și fanatism. În aceste condiții, Dialogul Ortodox-Anglican, are marele merit că promovează o abordare motivată și rezonabilă a credinței și vieții Bisericii și caută unitatea în diversitate a tuturor discipolilor lui Iisus Hristos care cred în Dumnezeu cel care este Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

„Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Rute de excelență

academică în cercetarea doctorală și post-doctorală – READ” cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926.”

Bibliografie

1. *Agreed Statement on the Authority of the Council* (AO/JDD.119);
2. *Anglican-Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement* 1984;
3. *Authority and Primacy*, (AO/JDD.281), lucrare în manuscris;
4. Basil of Bruxelles, Arhiepiscop, “Infallibility or Indefectibility?” (AO/JDD.111);
5. Chițescu N. Prof. și Nifon Mihăiță, Arhimandrit, *Întrunirea comisiei de dialog ortodoxo-anglican (Odessa, 12-19 septembrie 1983)*;
6. Chițescu N. Prof., *The Ordination of Women from an Orthodox point of View*, (AO/JDD.186), lucrare în manuscris;
7. Every E., Canon, “The Filioque”, (AO/JDD.74, lucrare în manuscris);
8. General Synod, *The Anglican-Lutheran, Anglican-Reformed and Anglican-orthodox Dialogues: A Background paper, A Report by the Board for Mission and Unity*;

9. Germanos, Strenopoulos, Metropolitan of Thyateira, *The Relations between the Anglican and the Orthodox Churches*, published by Rev. Thomas Papadopoulos, Cardiff, 1942;
10. *Inspiration and Revelation in Holy Scriptures- Nine Principles* (AO/JDD.139, AO/JDD.121), lucrare în manuscris;
11. Justinian, Patriarhul României, "Raporturile anglicano-ortodoxe, preludiu al unirii Bisericii", în *Ortodoxia*, X (1958), nr. 2;
12. K.G.A. Bell, *Documents on Christian Unity, Third Series 1930-1948*, Oxford University Press, London, 1948;
13. Kolchitskii, N.F., "The Anglican Hierarchy and Its Validity", în *Major Portions of the Proceedings of the Concurrence of Heads and Representatives of Autocephalous Orthodox Churches*, YMCA Press, Parice, France, 1948;
14. Lubardić, Bogdan, "The International Commission for Anglican-Orthodox Theological Dialogue: Assessment of its Work and Future Prospects", Nikolaos Asproulis et alii (eds.), *Orthodox Handbook on Ecumenism*, Regnum Books International, Oxford, 2014;
15. *Ordination of women to the Priesthood; Anglican Decision and Reports, 1966-1977* (A/RCOWC.1);
16. Romanides, J.Pr.. Prof. , "The Filioque"(AO/JDD.166), lucrare în manuscris;
17. Smit, Peter-Ben, *A Dialogue of Paradoxes: Orthodox—Old Catholic Dialogue*, <http://www.academia.edu/6700785/A_Dialogue_of_Paradoxes_Orthodox_Old_Catholic_Dialogue_in_Katya_Tolstaya_ed_Orthodox_Paradoxes_Leiden_Brill_2014>;
18. *Statement on the Church as a Eucharistic Community*, sub-commission 3, Garden City, N.Y. July 8-12, 1974 (AO/JDD.92), lucrare în manuscris;
19. *The Church of the Triune God - The Cyprus Statement agreed by the International Commission for Anglican – Orthodox Theological Dialogue 2006*, The Anglican Communion Office, London, UK, 2006;
20. *The Dublin Agreed Statement 1984*;
21. *The Knowledge of God- Three Theses* by the Truro sub-commission (AO/JDD.121A) lucrare în manuscris;
22. Urs Von Arx & Anastasios Kallis, "Common Considerations: The Orthodox-Old Catholic Consultation on the Role of Women in the Church and the Ordination of Women as an Ecumenical Issue", în *Anglican Theological Review*(LXXXIV) Summer 2002, nr.3;
23. Ware Kalistos, Arhimandrite & Davey Colin, The Revd., *Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, Anglican-Orthodox Dialogue: the Moscow Statement Agreed by the Anglican-Orthodox Joint Doctrinal Commission, 1976, with introductory and supporting material*, London, SPCK, 1977;
24. Wybrew, Hugh, Pr. Prof., "The Mystery of the Church in the Dublin Agreed Statement", în *Sobornost*, vol. 8, nr.1, 1986;
25. Wybrew, Hugh, Pr. Prof., *Anglican-Orthodox Theological Dialogue: 'The Church of the Triune God'*, lucrare în manuscris.